

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
Кафедра української філології та суспільних дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ

Рівень вищої освіти	<i>перший (бакалаврський)</i>
Галузь знань	<i>01 Освіта</i>
Спеціальності	<i>012 Дошкільна освіта (Дошкільна освіта) 014 Середня освіта (Українська мова і література); 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)); 014 Середня освіта (Мова і література (німецька)); 014 Середня освіта (Музичне мистецтво); 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво); 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології); 014 Середня освіта (Біологія); 014 Середня освіта (Фізична культура)</i>

Робоча програма навчальної дисципліни *Історія освіти на Волині* для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань *01 Освіта*

Укладач *Собчук Володимир Дмитрович*, кандидат історичних наук, доцент кафедри української філології та суспільних дисциплін

Затверджено на засіданні кафедри української філології і суспільних дисциплін

Протокол № 1 від 29 серпня 2016 року

Завідувач кафедри

(підпис)

(*Василишин О. В.*)

1. ВСТУП

Анотація. Волинь як один з історичних країв України; джерела з історії освіти і школи в регіоні; культурно-освітні процеси на Волині від середньовіччя до сьогодення; ключові події історії освіти; найголовніші навчальні заклади краю; сучасні вітчизняні і зарубіжні дослідження культурно-освітніх процесів на Волині.

Ключові слова: братська школа, Волинська гімназія, Волинська губернія, Волинська духовна семінарія, Волинська земля, Волинська область, Волинське воєводство, Волинський ліцей, Волинь, вчительська семінарія, двокласна школа, Добрилове Євангеліє, другокласна школа, духовна семінарія, духовне училище, Едукаційна комісія, ешива, жіноче єпархіальне училище, історичний край, кальвіністська школа, комерційне училище, конвікт, Кременецька граматыка, Кременецький братський монастир, Кременецький ліцей, Кременецький педагогічний інститут, Кременецький учительський інститут, Луцька братська школа, Луцьке Євангеліє XIV ст., Луцький псалтир 1384 р., освітній округ, Острозька академія, Острозька Біблія, парафіяльна школа, педагогіум, Пересопницьке Євангеліє, повітова школа, Радзивілівський літопис, сочиніанська школа, талмуд-тора, хедер, церковно-вчительська школа, церковнопарафіяльна школа, школа грамоти.

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, предметна спеціалізація, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <i>01 Освіта</i>	<i>нормативна</i>	
Модулів – 2	Спеціальності	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2	<i>012 Дошкільна освіта</i> <i>(Дошкільна освіта);</i>	<i>1-й</i>	<i>1-й</i>
Загальна кількість годин – 90	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Українська мова і література);</i>	Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання аудиторних – 2 самостійної роботи – 3,3	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Мова і література (англійська));</i>	<i>1-й / 2-й</i>	<i>1-й / 2-й</i>
	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Мова і література (німецька));</i>	Лекції	
	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Музичне мистецтво);</i>	<i>16 / 18 год.</i>	<i>6 год.</i>
	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Образотворче мистецтво);</i>	Практичні, семінарські	
	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Трудове навчання та технології);</i>	<i>18 год.</i>	<i>4 год.</i>
	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Біологія);</i>	Лабораторні	
	<i>014 Середня освіта</i> <i>(Фізична культура)</i>	<i>– год.</i>	<i>– год.</i>
		Самостійна робота	
		<i>56 / 54 год.</i>	<i>80 год.</i>
		Вид контролю – залік	

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи

для денної форми навчання: 38% – 62%;

для заочної форми навчання: 11% – 89%.

3. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета:

- 1) опанувати культурно-освітню спадщину Волині як одного з історичних країв України;
- 2) розвинути потребу і вміння аналізувати й оцінювати культурно-освітні процеси і явища та визначати їхнє місце в поступі цивілізації;
- 3) формувати регіональну й локальну ідентичність.

Завдання:

- 1) вивчити культурно-освітні процеси на Волині від давнини до сьогодення;
- 2) розвинути дослідницькі навички тлумачення фактів культурно-освітнього життя;
- 3) стимулювати інтерес до минулого для забезпечення інтелектуальним заняттям з метою уникання фрустрації;
- 4) прививати цінності, шановані в сучасному громадянському суспільстві.

Професійні компетентності, на формування яких спрямована навчальна дисципліна

Загальні:

- 1) Здатність аналізувати, синтезувати, оцінювати, виявляти педагогічні проблеми і виробляти рішення щодо їх усунення.
- 2) Здатність діяти на основі морально-етичних принципів, міркувань (мотивів) та усвідомлювати історичну цінність розвитку різноманітних культур.

Програмні результати навчання

1. Володіти знаннями основних етапів розвитку філософської думки, основ психолого-педагогічних наук, що сприяють соціалізації особистості, формуванню її загальної і професійної культури.
2. Володіти знаннями історико-культурних процесів становлення української нації; аналізувати розвиток педагогічної освіти, використовувати її кращі традиції та досвід у майбутній фаховій діяльності.

3. Володіти психолого-педагогічними знаннями процесу організації виховної роботи з учнями різного віку, скерованого на формування в них загальнокультурних, морально-духовних цінностей.
4. Аргументовано доводити власні міркування (ідеї) щодо вирішення стратегічних проблем у шкільній освіті.
5. Дотримуватися морально-етичних норм спілкування, взаємодіяти на комунікативному рівні з колегами, соціальними партнерами, учнями та їхніми батьками.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

ОСВІТА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ І РАННЬОМОДЕРНОЇ ВОЛИНИ

Тема 1. Предмет і завдання курсу

Волинь як один з історичних країв України. Історичне районування України. Критерії районування. Територія Волині як історичного краю. Ядро і периферія Волині як історичного краю. Назви краю.

Джерела з історії освіти і школи на Волині. Державні і відомчі архіви. Публікації архівних джерел. Мемуарна література.

Дослідження з історії культурно-освітніх процесів на Волині.

Тема 2. Освіта і школа середньовічної Волині

Історичні умови культурно-освітніх процесів. Формування Волині як одного з історичних країв України. Державотворчі процеси в регіоні. Край у складі Русі. Утворення окремих князівств. Волинь у Галицько-Волинській державі. Волинь у Великому князівстві Литовському. Назви території і населення.

Поширення на Волині писемності та освіти. Витоки писемності і книжної мови слов'ян. Слов'янська азбука. Поширення писемності. Матеріал для письма. Грамотність населення. Православні церкви і монастирі як осередки репродукування грамотності. Міські парафіяльні школи при католицьких костелах.

Книжна культура середньовічної Волині. Літописання на Волині. Галицько-Волинський літопис XIII ст. Радзивіллівський літопис кін. XV ст. Монастирі як осередки книгописання. Найвидатніші пам'ятки книжної культури Волині. Добрилове Євангеліє 1164 р. Луцьке Євангеліє XIV ст. Луцький псалтир 1384 р. Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр. Сучасні факсимільні видання пам'яток книжної культури.

Тема 3. Освіта і школа ранньомодерної Волині

Історичні умови розвитку освіти. Волинь як складова частина Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний устрій. Економічне і соціальне життя. Релігійне й куль-турне обличчя краю. Православна і Католицька церкви на Волині. Реформаційні рухи. Берестейська церковна унія. Заснування нових монастирів. Поява книгодрукування. Спустошення Волині війнами середини й другої половини XVII ст. Волинь наприкінці XVII та у XVIII ст. Зміцнення позицій Католицької церкви. Перехід православного населення в унію. Посилення колонізації краю. Конфесійний характер освіти.

Православні школи. Грамотність населення. Домашня освіта. Парафіяльні школи. Монастирі як осередки освіти. Мандрівні дяки-вчителі. Братські школи. Луцька братська школа. Школа і друкарня Кременецького братського монастиря. Шкільні підручники. «Буквар» Івана Федорова. «Граматики» Мелетія Смотрицького. Кременецька граматики. Політика держави щодо руських шкіл.

Острозький культурно-освітній осередок. Василь-Костянтин Острозький. Острозька академія. Видавнича діяльність острозького осередку. Острозька Біблія.

Унійні школи. Кафедральна школа. Культурно-освітня діяльність василіанських монастирів. Типи монастирських шкіл. Освітні заклади Почаївського монастиря. Друкарня Почаївського монастиря. Початкові парафіяльні школи.

Навчальні заклади католицької церкви. Парафіяльні школи. Кременецький францисканський монастир і його школа. Освітня діяльність чернечих орденів. Луцький, Острозький і Кременецький єзуїтські колеґіуми. Конвікти.

Протестантські навчальні заклади. Кальвіністські школи. Социніанські школи. Академія в Киселині. Протестантська школа в Гощі.

Освіта в єврейських громадах Волині. Євреї як окрема етноконфесійна група населення. Система єврейських шкіл (хедер, талмуд-гора і ешива).

Навчальні заклади Едукаційної комісії. Система закладів освіти. Окружні і підокружні школи на Волині. Окружна школа в Кременці.

Мандрівки волянців за освітою. Студенти з Волині в Києво-Могилянській академії. Вихідці з Волині в Замойській академії та університетах Європи.

Змістовий модуль 2

ОСВІТА НА ВОЛИНІ В XIX – XX ст.

Тема 4. Освіта і школа на Волині в XIX – на початку XX ст.

Історичні умови розвитку освіти. Доля Волині під час поділів Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний поділ, економічне життя і соціальний устрій краю в Російській імперії. Польське повстання 1830–1831 рр. на Волині та його наслідки. Модернізаційні процеси кінця XIX – початку XX ст. Русифікація краю.

Система освіти в Російській імперії. Освітня реформа початку XIX ст. Навчальні округи. Система закладів освіти (початкові школи, повітові училища, гімназія та університет).

Волинська гімназія і Волинський ліцей у Кременці (1805–1833). Тадеуш Чацький і Гуго Колонтай як творці Волинських Афін. Матеріальне забезпечення закладів освіти. Структура гімназії і ліцею. Школа присяжних геометрів. Школа практичних механіків. Бібліотека і друкарня. Навчальний план гімназії і ліцею. Педагогічний персонал. Учнів-ський колектив і його життя. Конвікти. Перетворення Кременця в провідний осередок культурно-освітнього життя Правобережної України. Ліквідація ліцею.

Церковні заклади освіти. Волинська духовна семінарія. Навчальний план закладу. Педагогічний персонал. Семінарія і краєзнавчий рух на Волині. Чоловічі духовні учи-лища. Волинське жіноче училище духовного відомства в Житомирі. Волинське жіноче єпархіальне училище в Кременці. Церковнопарафіяльні школи. Двокласні школи.

Професійна освіта. Сільськогосподарські школи в селах Лідихів і Білокриниця. Кременецьке комерційне училище.

Підготовка вчителів народних шкіл. Положення 1870 р. про вчительські семінарії. Острозька і Дедеркальська вчительські семінарії. Волинська єпархіальна церковно-вчительська школа. Другокласні церковно-вчительські школи.

Тема 5. Освіта на Волині між двома світовими війнами

Загальна характеристика періоду. Волинь під час Першої світової війни і революції. Поділ Волині на польську і радянську частини. Модернізаційні процеси на Волині та наслідки їх.

Культурно-освітні процеси на Волині в умовах Першої світової війни і революції (1914–1920). Зміни в системі освіти, запроваджені Тимчасовим урядом. Українізація навчальних закладів. Гімназія в Кременці.

Освіта на Волині в складі Польщі (1921–1939). Система навчальних закладів між-воєнної Польщі. Полонізація освіти. Кременецький ліцей. Матеріальне забезпечення закладу. Навчальний план. Склад учителів та учнів. Приватні навчальні заклади. Ук-раїнські гімназії. Волинська духовна семінарія в Кременці.

Освіта на Волині під владою більшовиків (1921–1941). Запровадження радянської системи освіти. Мережа навчальних закладів. Ліквідація неписьменності.

Тема 6. Освіта і школа на Волині кін. 30-х рр. XX – поч. XXI ст.

Культурно-освітні процеси в регіоні під час Другої світової війни. Радянізація освіти і школи Західної Волині (вересень 1939 – червень 1941 рр.). Реорганізація системи освіти. Українізація освіти. Відкриття вчительських інститутів. Кременецький учитель-ський інститут. Політика німецьких окупантів у галузі освіти і школи. Освіта в умовах розгортання на Волині руху Опору.

Освіта на Волині в середині й другій половині XX ст. Ліквідація наслідків війни і завершення радянізації. Система освіти. Розширення мережі вищих навчальних закладів.

Підготовка педагогічних кадрів. Педагогічні інститути в Кременці і Луцьку. Педагогічні училища. Кременецьке педагогічне училище.

Культурно-освітні процеси в регіоні в умовах незалежної України. Розширення мережі вищих навчальних закладів. Острозька академія. Відродження вищої школи в Кременці.

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	У тому числі					Усього	У тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. ОСВІТА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ І РАННЬОМОДЕРНОЇ ВОЛИНІ												
<i>Тема 1.</i> Предмет і завдання курсу	8	2	2	–	–	4	8	–	–	–	–	8
<i>Тема 2.</i> Освіта і школа середньовічної Волині	10	2	2	–	–	6	10	2	–	–	–	8
<i>Тема 3.</i> Освіта і школа ранньомодерної Волині	18	4	4	–	–	10	18	–	2	–	–	16
Разом за змістовим модулем 1	36	8	8	–	–	20	36	2	2	–	–	32
Змістовий модуль 2. ОСВІТА НА ВОЛИНІ В ХІХ – ХХ ст.												
<i>Тема 4.</i> Освіта і школа на Волині в ХІХ – на початку ХХ ст.	18	4	6	–	–	6	18	2	–	–	–	16
<i>Тема 5.</i> Освіта на Волині між двома світовими війнами	10	2	2	–	–	6	10	2	2	–	–	6
<i>Тема 6.</i> Освіта і школа на	8	2/4	2	–	–	4/2	8	–	–	–	–	8

Волині кін. 30-х рр. XX – поч. XXI ст.													
Разом за змістовим модулем 2	36	10	10	–	–	18/16	36	4	2	–	–	30	
Усього годин	72	16/18	18	–	–	38/36	72	6	4	–	–	62	
Модуль 2													
Індивідуальне науково- дослідне завдання	18	–	–	–	18	–	18	–	–	–	18	–	
Усього годин	90	16/18	18	–	18	38/36	90	6	4	–	18	62	

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання курсу	2
2	Освіта і школа середньовічної Волині	2
3	Освіта і школа ранньомодерної Волині	4
4	Освіта і школа на Волині в XIX – на початку XX ст.	6
5	Освіта на Волині між двома світовими війнами	2
6	Освіта і школа на Волині кін. 30-х рр. XX – поч. XXI ст.	2

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання курсу	4
2	Освіта і школа середньовічної Волині	6
3	Освіта і школа ранньомодерної Волині	10
4	Освіта і школа на Волині в XIX – на початку XX ст.	8/6
5	Освіта на Волині між двома світовими війнами	6
6	Освіта і школа на Волині кін. 30-х рр. XX – поч. XXI ст.	4
	Разом	38/36

8. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювання архівного джерела з історії освіти на Волині.
2. Острозька академія очима сучасних дослідників.
3. Братські школи Волині в контексті епохи.
4. Єзуїтські навчальні заклади на Волині.

5. Волинська гімназія в Кременці.
6. Волинська духовна семінарія.
7. Жіноче єпархіальне училище в Кременці.
8. Кременецьке духовне училище.
9. Міжвоєнний Кременецький ліцей.
10. Карта освітніх осередків району (за вибором).
11. Навчання в населеному пункті під час Другої світової війни (за вибором).
12. Навчання в населеному пункті в середині й другій полов. 40-х рр. ХХ ст. (за вибором)
13. Історія навчального закладу (за вибором).
14. Історичний портрет культурно-освітнього діяча регіону (за вибором).
15. Порівняльна характеристика освіти під владою Польщі та під більшовиками.
16. Шкільні роки відомого історичного діяча регіону (за вибором).

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекції; семінарські заняття; аналітична робота з науковими текстами; вирішення проблемних ситуацій та світоглядних завдань.

10. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточне оцінювання, оцінка самостійної та індивідуальної роботи, підсумкове тестування, залік.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне тестування та самостійна робота						ІНДЗ	Підсум-ковий тест	Сума
Змістовий модуль № 1			Змістовий модуль № 2					
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6			
6	6	12	18	6	6	12	40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку

90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
66–74	D	задовільно	
60–65	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Опорні конспекти лекцій, розробки семінарських занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи.

13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – Київ, 2006.

Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки : навч. посібн. – Київ, 2006.

Допоміжна

До всього курсу

Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення : Хронологічний довідник. – 2-е вид., доповн., доопрац. – Київ, 2005.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви / У 4 т., 5 кн. – Київ, 1998.

Енциклопедія історії України / в 11 т. – Київ, 2003–2016.

Історія української культури / у 5 т., 9 кн. – Київ, 2001–2012.

- Релігія і церква в історії Волині : збірн. наук. пр. – Кременець, 2007.
- Слово про Кременець. – Жовква 2013.
- Студії і матеріали з історії Волині. 2012. – Кременець, 2012.
- Студії і матеріали з історії Волині. 2013. – Кременець, 2015.
- Чернихівський Г. І., Легкун О. Г.* Портрети пером : статті, есеї, рецензії. – Кн. 2. – Кременець; Тернопіль, 2003.

До змістового модуля 1

- Горін С.* Монастирі Західної Волині (друга половина XV – перша половина XVII століть). – Львів, 2007.
- Гудзяк Б.* Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / пер. з англ. – Львів, 2000.
- Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002. *Ісаєвич Я. Д.* Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVII ст. – Київ, 1966.
- Києво-Могилянська академія в іменах, XVII – XVIII ст. : Енцикл. вид. – Київ, 2001.
- Крип'якевич І.* Галицько-Волинське князівство. – 2-е вид., із змінами і доповн. – Львів, 1999.
- Кучінко М. М.* Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.). – Луцьк, 1994.
- Літопис руський. За Іпатським списком / пер. з давньорус. – Київ, 1989.
- Мицько І. З.* Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636). – Київ, 1990.
- Острозька академія XVI – XVII століття : Енциклопедія. – Острог, 2011.
- Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — початок XVIII ст.): Тексти і дослідження. – Київ, 1988.
- Пересопницьке Євангеліє 1556–1561. Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик. – 2 вид., доповн. – Київ, 2011.
- Смотрицький Мелетій.* Граматика. – Київ, 1979.
- Собчук В.* Від коріння до крони : Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст. – Кременець, 2014.
- Фрис В. Я.* Історія кириличної рукописної книги в Україні X – XVIII ст. – Львів, 2003.
- Яременко П. К.* Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. – Київ, 1986. *Ярошинський О. Б.* Волинь у роки Української національної революції середини XVII ст. – Київ, 2005.
- Litak S.* Parafie w Rzeczypospolitej w XVI – XVIII wieku : Struktura, funkcje społeczno-religijne i edukacyjne. – Lublin, 2004.

До змістового модуля 2

Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА / в 2 т. – Киев, 1914–1915.

Бовуа Д. Шляхтич, кріпак, ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863) / пер. із франц. – Київ, 1996.

Волинські Афіни. 1805–1833 : збірн. наук. пр. – Тернопіль, 2006.

«Волинські Афіни» – між історією і сучасністю. – Olsztyn ; Кременець, 2015. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. 1918–1920 : Док. і матеріали / у 2 т. – Київ, 2006.

Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. – Київ ; Едмонтон, 1992.

Крамар Ю. В. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. – Луцьк, 2015.

Перерва В. С. Церковні школи в Україні (кінець XVIII – поч. XX ст.): забутий світ. – Біла Церква, 2014. – Т. 1: Загальна частина.

Прищепя О. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. Рівне, 2010.

Самчук У. Юність Василя Шеремети : роман / у 2 т. – Мюнхен, 1946–1947.

Самчук У. Волинь: Роман у 3 част. / у 2 т. – Київ, 1993.

Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии / [в 5 т.] – Почаев, 1888–1903.

Теодорович Н. И. Волинская духовная семинария: история первоначал. устройства ее и подведомствен. ей училищ : списки воспитанников, окончивших в ней курсы учения, а также начальников и наставников ее в период времени с 1796 по 1900 г. : с прил. портр. митрополита Антония Рафальского и его писем. – Почаев, 1901.

Теодорович Н. И. История города Кременца Волинской губернии. – 2-е изд., перераб. – Седлец, 1904.

Шмит А. Кременецький ліцей як зразок просвітницької моделі школи на території України у першій половині XIX століття. – Кременець, 2012.

Bewauvois D. Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich. 1803–1832. – Т. 1–2. – Rzym; Lublin, 1991.

Danowska E. Tadeusz Czacki 1765–1813. Na pograniczu epok i ziem. – Kraków, 2006.

14. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Бібліотека Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Бібліотека Кременецького краєзнавчого музею

Сайт Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>

Електронна бібліотека Ін-ту історії України НАН України <http://resource.history.org.ua/>

Електронна бібліотека «Чтиво» <http://www.chtyvo.org.ua> Електронна бібліотека

«Діаспоріана» <http://diasporiana.org.ua>